PRIGIMTINĖS TEISĖS PAŽINIMAS.

Eduardas Monkevičius

2026 11 26

Kodėl šiais laikais svarbu pažinti prigimtinę teisę? Prigimtinės teisės kilmės, raidos ir įgyvendinimo gilesnis pažinimas sudaro galimybę kiekvienam suinteresuotam asmeniui ir visuomenei iš moralinių ir teisingumo pozicijų kritiškai vertinti įstatymais reguliuojamas žmogaus teises ir laisves ir realų jų įgyvendinimą. Tai savo ruožtu skatina aktyviai ginti savo teises ir laisves nuo bet kokio neteisėto jų suvaržymo ribojimo ar draudimo, stiprinti demokratijos pagrindus mūsų valstybėje. Ypač tai svarbu dabar, kai gyvename visuotinės globalizacijos, technologijų, dirbtinio intelekto, karų ir konfliktų bei moralinių vertybių degradavimo amžiuje.

1.Prigimtinės teisės kilmė ir raida.

Prigimtinės teisės idėjų autoriai teigia, kad demokratinėse valstybėse be valstybės nustatytos rašytinės t.y. pozityviosios teisės pripažįstama aukštesnioji už ją- prigimtinė teisė (lot. *jus naturale.*). Prigimtinės teisės idėjos Vakarų valstybėse susiformavo dar antikos laikais, plėtojamos 20 amžiuje ir vėliau. Šių idėjų autoriai prigimtinę teisę, kurios turinys yra prigimtinės žmogaus teisės, laisvės ir pareigos, kildina iš pačios žmogaus prigimties, todėl ši teisė taip ir vadinama. Tačiau skirtingu istoriniu laikotarpiu žmogaus prigimtis ir prigimtinės teisės kilmė ir esmė buvo aiškinamos skirtingai. Atsižvelgiant į istorinį sklaidos laikotarpį ir autorių idėjas galima išskirti *gamtinę (natūralią), krikščioniškąją, visuomeninę* ir *naujausių laikų (modernią)* žmogaus prigimties ir prigimtinės teisės doktrinas.

Gamtinė prigimtinės teisės doktrina susiformavo dar 16 amžiuje, jos autoriai buvo senovės Graikijos ir Romos mąstytojai Sokratas, Platonas, Aristotelis, Ulpianas, Ciceronas ir kt. Jie sukūrė taip vadinamą klasikinę prigimtinės teisės doktriną, kuri teigia, kad žmogus yra visatos (kosmoso) arba tiesiog gamtos dalis yra priklausomas nuo jos ir pavaldus gamtos dėsniams, turi kūną ir nemirtingą sielą, proto galias ir sugebėjimą mąstyti. Klasikinė doktrina teigia, kad pagrindinis prigimtinės teisės kilmės šaltinis yra žmogaus prigimtis ir iš jos kylantieji moralės-dorovės ir teisingumo principai, kuriuos žmogaus protas sugeba pažinti ir jais vadovautis gyvenime.

Žmogaus prigimtis šios doktrinos autorių nuomone yra visa tai, kas išskiria jį iš kitų gyvųjų organizmų ir be ko jis negalėtų gyventi ir vystytis šiame pasaulyje. Tai nuo gimimo įgytos ir kiekvienam žmogui būdingos fizinės (biologinės) ir moralinės-dorovinės savybės bei egzistenciniai interesai ir poreikiai, nežiūrint į jų lytį, tautybę, rasę ar istorinį gyvenimo laikotarpį. Kiekvienas žmogus turi individualų kūną ir nemirtingą sielą, protą, intelektą, taip pat sugebėjimą mąstyti, priimti sprendimus ir adekvačiai elgtis gyvenimo situacijose. Kiekvienas žmogus taip pat turi įgimtus interesus ir poreikius, kurių įgyvendinimas garantuoja jo gyvybę, egzistavimą ir laisvą vystymąsi.

Doktrinos autoriai teigia, kad istorijos raidoje žmonių sąmonėje nuo gimimo susiformavo objektyviai egzistuojantieji ir jo protu pažinti moralės-dorovės ir teisingumo principai. Žmonės sugebėjo visais laikais, nežiūrint jų tautybės, rasės, tikėjimo ir pan., skirti gėrį nuo blogio, gerą elgesį nuo blogo, kas yra teisinga ir kas neteisinga, taip pa suprasti ir teisingo elgesio, t.y. iš esmės

teisingumo principus. Platonas ir Aristotelis iškėlė *prigimtinio teisingumo* idėją, įgimtą, pastovią, ir nekintamą moralinę vertybę, kuri nepriklauso nuo išorinių veiksmų ir vertinimų. Aristotelis teigė, kad egzistuoja prigimtinis teisingumas; „ teisinga yra tai, kas teisėta ir sąžininga“. Pagrindinė Aristotelio idėja, kuria remiasi visa vėlesnė prigimtinės teisės tradicija yra ta, kad jis skyrė prigimtinį teisingumą nuo įstatymo apibrėžto teisingumo: „politinio teisingumo viena dalis yra prigimtinė, kita įstatyminė, o prigimtinė yra ta, kuri visur turi tą pačią galią ir nepriklauso nuo žmonių nuomonės‘‘. Akcentuotas prigimtinio teisingumo prioritetas prieš valstybės išleistus įstatymus, nes „ visi įstatymai, kurie neatitinka žmogaus ir visuomenės prigimties yra niekiniai, nepastovūs ir kinta.“ Aukščiausias žmogaus ir visuomenės gyvenimo tikslas, pasak Aristotelio, yra visuotinės gerovės ir teisingumo siekis, kuris yra pilietinės visuomenės ir valstybės formavimosi pagrindas. Stebėdamas tuometinį Graikijos visuomenės gyvenimą Aristotelis priėjo išvados apie *prigimtinės teisės* egzistavimą, tačiau jos sampratos neapibūdino ir neskyrė nuo prigimtinio teisingumo principų. Tačiau iš Aristotelio suformuluotos prigimtinio teisingumo sampratos vėliau Ciceronas ir romėnų teisininkai išplėtojo ir prigimtinės teisės idėją.

Pirmą kartą prigimtinės teisės terminą pavartojo senovės Romos mąstytojai. Tuo metu galiojančią teisės sistemą jie skirstė viešąją ir privatinę teisę, o pastaroji dar buvo skirstoma į *prigimtinę teisę, civilinę teisę ir tautų teisę.* Prigimtinės teisės pažinimo šaltiniu pripažinti žmogaus protu pažinti gamtos dėsniai ir teisingumo idėjos. Teisininkas Paulius rašė, kad prigimtinė teisė iš vienos pusės yra galiojančios teisės kūrimo pagrindas, o iš kitos pusės- jos teisingumo vertinimo kriterijus. Ciceronas aiškino, kad prigimtinė teisė yra tikroji teisė, proto teisė, nes ji atitinka gamtos dėsnius, egzistuoja visų žmonių protuose ir yra kiekvieno žmogaus poelgio vertinimo kriterijus, jo blogo ir gero elgesio matas. Dėl to prigimtinė teisė yra amžina, nekintanti, apima visus amžius ir visas tautas. Pasaulio Viešpats Dievas tą teisę sukūrė, apsvarstė, nustatė ir mus jos išmokė, rašė autorius. Tenka pabrėžti, kad antikos laikų mąstytojai vientisos klasikinės prigimtinės teisės doktrinos dar nesukūrė. Tačiau remdamasis jų idėjomis, kad pagrindinis prigimtinės teisės kilmės šaltinis yra žmonių prigimtis ir jų protu suprasti moralės-dorovės ir teisingumo principai, viduramžiais klasikinę prigimtinės teisės doktriną išvystė šv. Tomas Akvinietis, o vėliau H. Grocijus, D.Locke ir kt.

Krikščioniškoji arba dieviškoji prigimtinės teisės doktrina vyravo viduramžiais, pagrindiniai jos autoriai buvo Šv. Augustinas ir Šv. Tomas Akvinietis. Ši doktrina teigia, kad Dievas sukūrė pasaulį ir žmogų, davė jam kūną ir nemirtingą sielą, gyvybines, proto ir mąstymo galias, kurių dėka jis gali pažinti Amžinąjį arba Dieviškąjį įstatymą Dievo įrašytą į jo sąmonę. Amžinuoju arba dieviškuoju įstatymu jie laikė Šventąjį Raštą (Bibliją) , sudarytą iš Senojo Testamento ir Naujojo Testamento. Tačiau Šv. Augustinas pabrėžė, kad Amžinasis įstatymas negali būti pažintas prigimtiniu žmogaus protu, nes jį suteikia Dievas, o protas per tikėjimą jį priima intuityviai, nesvarstydamas. Tuo tarpu šv.Tomas Akvinietis teigia, kad prigimtinė teisė yra žmogaus protu suprasta amžinojo įstatymo dalis. Jo nuomone iš amžinojo įstatymo sampratos kyla prigimtinės teisės samprata, kurios pagrindinis principas yra „privalu daryti gera ir vengti blogio“ Iš šio principo jis išvedė kitus prigimtinės teisės principus: „ išsaugoti gyvybę, kurti šeimą ir tęsti giminę, siekti tiesos, gyventi bendruomenėje, ugdyti dorybes“ ir kt. Prigimtinės teisės principais turi remtis ir žmonių kuriami įstatymai, nes jie suteikia žmonių sukurtiems įstatymams moralinį autoritetą, kurio pagrindu kiekvienas „:sveiko proto“ žmogus gali pažinti ir vertinti jų teisingumą ir atitikimą žmonių poreikiams. Sveiku jis laikė tokį žmogaus protą, kuris neužterštas nuodėme ar niekšybėms. Tačiau šv.Tomas Akvinietis teigia, kad žmonės, iš prigimties būdami dori ir sąžiningi, kai kurie iš jų gyvena nuodėmingai, būna nedori ir daro nusikaltimus. Dėl to būtina dorų žmonių apsauga nuo

tokių veiksmų, taikant valstybės prievartą, t.y. moralines ir galiojančios teisės sankcijas, kurios tokiais atvejais yra būtinos ir visiškai atitinka krikščioniškąją pasaulėžiūrą.

Visuomeninė prigimtinės teisės doktrina iš esmės vyravo 18 amžiuje, kuris vadinamas Renesanso arba Atgimimo amžiumi. Jos autoriai buvo *H.Grocijus, T.Hobbesas, D.Locke, Ž.Ž,Ruso I.Kantas ir kt.* Šios doktrinos autoriai perėmė kai kurias klasikinės prigimtinės teisės tradicijas ir principus. Jie pripažino, kad pirmykštėje prigimtinėje būklėje žmonės buvo laisvi ir nuo gimimo turėjo tam tikras prigimtines teises ir laisves. Tačiau jie iškėlė ir pagrindė naują idėją, kad prigimtinis žmonių poreikis bendrauti, taip pat istorinės to meto žmonių gyvenimo sąlygos paskatino juos išeiti iš pirmykštės prigimtinės būklės, sudaryti taip vadinamą *visuomeninę sutartį* ir sukurti bendruomenę, pilietinę visuomenę ir valstybę. Tačiau kas skatino žmones sudaryti visuomeninę sutartį ir kaip jos pagrindu vystėsi visuomenė ir prigimtinė teisė, doktrinos autorių nuomonės išsiskyrė. Vieni autoriai (H.Grocijus, D.Locke) teigė, kad visuomeninė sutartis yra laisvų ir lygių žmonių savanoriškas susitarimas, o kiti (T.Hobbesas, Ž.Ž. Ruso) teigė priešingai, kad žmonės iš prigimties buvo nelygūs, susipriešinę ir kova už išlikimą paskatino juos jungtis į bendruomenes ir sudaryti visuomeninę sutartį.

Hugo Grocijus rašė, kad žmogus savo prigimtimi yra visuomeniškas ir jam būdinga gyventi visuomenėje ir pati prigimtis , net jei nieko nestokotume, verstų mus siekti tarpusavio sąjungos. Žmonės yra vieni kitiems reikalingi, o individualus žmogus su savo interesais, iniciatyva ir pažangos troškimu yra tas pamatas, ant kurio kuriama stabili visuomenė. Individualaus žmogaus pirmenybė prieš visuomenę yra išskirtinis H.Grocijaus prigimtinės teisės doktrinos bruožas. Jis teigė, kad valstybė yra sąmoningos žmonių veiklos padarinys, jų aiškiai sudarytos sutarties rezultatas. Visuomeninė sutartis remiasi tam tikromis moralinėmis vertybėmis ir elgesio principais: nuosavybės saugumas, garbingumas, teisingumas ir visuotinė elgesio darna. Šios vertybės ir principai yra universalūs ir nekintami , jų pagrindu sukurtos visų valstybių teisės sistemos ir tarptautinė teisė, o jų įgyvendinimas yra visuomenės išsaugojimo ir „socialinės tvarkos“ visuomenėje pagrindas. Iš visuomeninės sutarties privalomumo dėsnio „privaloma laikytis sutarčių“(*lot. pacta sunt servanda)* išplaukiantis įstatymas, jo nuomone yra valstybės egzistavimo pagrindas.

Panašias idėjas skelbė ir D.Locke. Jis teigė kad jau pirmykštėje būklėje žmogus iš prigimties yra visuomeniškas, linkęs bendrauti, žmonių tarpusavio santykiuose vyravo lygybė ir laisvė. Tačiau būdamas laisvas ir lygus su kitais žmonėmis , žmogus negali jų atžvilgiu elgtis kaip nori, turi nepažeisti kitų žmonių sveikatos, gyvybės laisvės ir nuosavybės. Prigimtinę teisę jis apibrėžė kaip žmogaus proto teisę, kurią jis įgyja nuo gimimo, ją turėjo ir pirmykščiai žmonės. Kiekvienas žmogus savo protu gali pažinti prigimtines teises, svarbiausios iš kurių yra trys:“ *teisė į laisvę, teisė į lygybę ir teisė į nuosavybę.* Tačiau pabrėžė, kad prigimtinė teisė turi trūkumų, nes neturi saugiklių, kurie saugotų ir apgintų pažeistas prigimtines teises kai skriaudėjas yra galingesnis, silpnam nuskriaustam asmeniui lieka neatlyginta, nenustatyta ginčų sprendimo tvarka ir pan. Šie prigimtinės teisės trūkumai skatina žmones sudaryti visuomeninę sutartį, įsteigti valstybę ir išsirinkti valdžią, o asmuo turi paklusti valstybės įstatymams. Svarbu pabrėžti D.Locke teiginį, kad valstybė negali būti nevaržoma leisdama įstatymus, kurie susiję su piliečių gyvybe, laisve ir nuosavybe, nes tai yra jų prigimtinės teisės, kurios neperduotos valstybei visuomenine sutartimi. Jeigu įstatymų leidėjai pasirodytų tokie neišmintingi arba niekšai ir leistu įstatymus, nukreiptus prieš piliečių laisvę ir nuosavybę, tuomet visuomenė turi teisę atsikratyti tų, kurie pažeidžia jos gyvenimo išsaugojimo pagrindus, tą šventa neliečiamą dėsnį, kuris paskatino žmones sudaryti visuomeninę sutartį.

T.Hobbesas pateikė kitokią žmogaus prigimties ir prigimtinės teisės taip pat ir visuomeninės sutarties interpretaciją. Jis žmonių tarpusavio santykius siekė pavaizduoti tokius, kokie jie buvo pirmykštėje prigimtinėje būklėje, kai dar nebuvo religijos, papročių, teisės ir kitokių jų elgesio reguliatorių. Jis teigė, kad žmogus iš prigimties turėjo protą, kuriame atsispindėjo gamtos dėsniai ir diktavo geras jo elgesio su kitais žmonėmis taisykles arba elgesio principus: siekti ramybės ir taikos, laikytis teisingumo, vykdyti susitarimus, nedaryti kitam to , ko nenorėtum kad kiti tai tau darytų ir t.t. Tuos principus jis vadina prigimtinių įstatymų principais, kurie draudžia žmogui daryti tai, kas pražūtinga jo gyvybei arba atima galimybę ją išsaugoti. Tuo tarpu prigimtinę teisę jis apibrėžė kaip laisvę, kuria kiekvienas žmogus gali naudotis taip kaip nori, daryti tai kas jam atrodo tinkamiausia. Tačiau T.Hobbesas teigė, kad žmonės iš prigimties yra savanaudžiai, nuolat jaučiasi nesaugūs, kariauja vieni su kitais, stengiasi užgrobti kito turtą, juos kankina nuolatinė baimė ir mirties pavojus. Jo nuomone, vienintelis būdas išeiti iš tokios prigimtinės būklės -apriboti prigimtinę žmonių laisvę tiek, kad jie nekeltų vienas kitam pavojaus . Tai skatina žmones susitarti tarpusavyje ir sudaryti visuomeninę sutartį. Tokia sutartis įveda žmones į naują tikrovę, perėjimą iš prigimtinės būklės į pilietinę visuomenę. Sudarę visuomeninę sutartį žmonės sukūrė naujas prigimtines pilietines ir politines teises ir laisves, kurių jie neturėjo anksčiau: teisę į pilietybę, rinkimų teisę ir kt. Kita vertus jis akcentavo, kad perėjęs iš prigimtinės būklės į politinę visuomenę žmogus visuomenės ir valstybės interesais privalėjo atsisakyti dalies savo teisų ir laisvių. Tačiau pabrėžė, kad dėl to žmonėms negali būti panaikintos pagrindinės prigimtinės teisės, pavyzdžiui teisė į gyvybę, nes tuomet visuomeninė sutartis praranda savo prasmę. Visuomeninės sutarties sudarymo tikslas buvo pilietinės visuomenės ir valstybės sukūrimas, žmonių prigimtinių teisių ir laisvių išsaugojimas ir gynimas.

Ž.Ž. Ruso taip pat žmogaus prigimtį ir prigimtinės teisės kilmę tyrinėjo kai žmonės buvo pirmykštėje natūralioje būklėje. Tačiau kitaip nei T.Hobbesas natūraliai žmogaus prigimčiai jis priskyrė laisvę, lygybę, dorybę, meilę, humanizmą. Iš pirmykštės natūralios žmonių būklės ir elgesio Ž.Ž. Ruso išvedė ir prigimtinės teisės principus : „elkis su kitais taip kaip norėtum kad kiti taip su tavimi elgtųsi“, rūpinkis savo gerove, kaip galima mažiau kitam pakenkdamas.“ ir kt. Jis teigė, kad pirmykštės natūralios žmonių būklės pasikeitimą į pilietinę visuomenę lėmė žmonių nelygybė kuri tais laikais buvo minimali ir vos jaučiama. Jo nuomone fizinę arba natūralią nelygybę nustatė gamta ir ją sudaro žmogaus amžius, sveikata, kūno jėgų ir proto arba dvasios savybių skirtumai, taip pat privačios nuosavybės atsiradimas. Jeigu žmonės nebūtų jungęsi į bendruomenes ir nesudarę visuomeninės sutarties jie taip ir būtų likę gyventi pirmykštėje būklėje. Prigimtinę žmonių nelygybę sudarius visuomeninę sutartį pakeitė teisinė lygybė, rašė autorius .Nauja pilietinės visuomenės būklė, pagrįsta visuomenine sutartimi, Ž,Ž.Ruso nuomone, yra nauja visuomenės prigimtis, o jos pagrindu kilusi prigimtinė teisė yra šventa teisė, sudaranti visų kitų teisių pagrindą. Šioje naujoje būklėje žmogus turėjo atsisakyti kai kurių patogumų, kuriuos turėjo prigimtinėje būklėje, tačiau jis įgijo kitus taip pat didelius patogumus. Visuomeninės sutarties dėka visi piliečiai naudojasi vienoda lygybe, visi prisiima įsipareigojimus tomis pačiomis sąlygomis ir visi naudojasi vienodomis teisėmis. Iš žmogaus teisių lygybės kyla visuotinis teisingumas , kurį diktuoja žmogaus protas, bet kad mes jį pažintume jis turi būti abipusis, t.y. būtini susitarimai ir įstatymai, kad grąžintų teisingumą prie jo objekto. Tačiau tam , kad teisingumas būtų realiai įgyvendintas būtina taikyti ir prigimtinę sankciją už jo pažeidimą.

Tačiau nežiūrint į skirtingas idėjas apie visuomeninės sutarties sudarymo priežastis, jas vienija bendra idėja, kad tik visuotinis susitarimas paskatino žmonės pereiti iš pirminės prigimtinės būklės ir sukurti pilietinę visuomenę ir valstybę. Sudarius visuomeninę sutartį kiekvienas žmogus turėjo apriboti savo prigimtinę teisę į asmens laisvę, nes privalėjo atsižvelgti į kitų žmonių ir

visuomenės ir valstybės interesus, teises ir laisves ir jų nepažeisti. Tačiau įgyvendindami visuomeninę sutartį naujuose visuomeniniuose santykiuose žmonės iš esmės išvystė nuo gimimo įgytas prigimtines teises ir pareigas, taip pat sukūrė naujas socialines, pilietines, politines ir kitas teises ir pareigas, kurių neturėjo anksčiau. Visuomenine sutartimi visuomenė ir valstybė įsipareigojo pripažinti ir gerbti prigimtines žmogaus teises, laisves ir pareigas, taip pat garantuoti realų jų įgyvendinimą taikant visuomenines ir valstybės sankcijas už jų pažeidimą ar atėmimą.

Naujausių laikų (modernioji) prigimtinės teisės doktrina susiformavo dvidešimtame amžiuje, kuris vadinamas prigimtinės teisės idėjų renesansu. Du pasauliniai karai, įvairūs valstybių konfliktai skirtingose pasaulio dalyse ir kiti įvykiai, kuriuos lydėjo milijonų žmonių žūtis, kiti šiurkštūs žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai taip pat moralinių dorovinių vertybių degradacija, paskatino teisės mokslininkus iš naujo atsigręžti į bendražmogiškąsias vertybes, teisingumo principus ir jų reikšmę žmogaus teisių apsaugai, spręsti prigimtinės teisės sąveikos su pozityviąja teise problemas. Paskelbta eilė naujų prigimtinės teisės idėjų, kurios vadinamos modernistinėmis, nes siekiama prigimtinę teisę derinti su galiojančia pozityviąja teise, įdiegti į ją prigimtinės teisės idėjas ir principus. Kartu pabrėžiama, kad tai nereiškia prigimtinės teisės išnykimo arba susiliejimo su pozityviąja teise, visais atvejais pripažįstamas prigimtinės teisės prioritetas prieš pozityviąją teisę. Pagrindiniai šių idėjų autoriai yra *Franciskas Geny, Jeanas Dabinas, Leonas L. Fulleris, Johnas Finnisas, ir kt.*

Franciskas Geny teigė, kad prigimtinę teisę sudaro teisingumo principai ir kiti nekintami moraliniai elementai, kurie glūdi žmogaus prote ir sąžinėje ir egzistuoja virš pozityviosios teisės. Jis pabrėžė, kad pozityviojoje teisėje turi atsispindėti teisingumo principai nes priešingu atveju tai veda į neteisingumą. Jo nuomone kai įstatymai nukrypsta nuo prigimtinės teisės idėjų teisininkas tai turi vertinti kaip skandalingą neteisingumą. J.Dabinas prigimtinę teisę apibrėžia kaip pagrindines moralines elgesio taisykles , kuriose atsispindi teisingumo idėja. Jo nuomone žmogaus prigimtis ir prigimtinės teisės principai yra savo esme vienodi ir nepaisant skirtingų visuomenės gyvenimo sąlygų, istorinių ar geografinių sąlygų, civilizacijos ar kultūros lygio -jie yra universalūs ir nekintami. Jis teigia, kad tais atvejais, kai pozityviosios teisės normos prieštarauja prigimtinės teisės principams teisininkas praktinėje veikloje privalo vadovautis prigimtine teise. L.Fulleris yra pirmasis procesinės prigimtinės teisės koncepcijos kūrėjas. Ši koncepcija aiškina kaip reikia kurti teisės sistemą ir ją taikyti, kad ji taptų teisinga teisės sistema. Jis akcentavo, kad įstatymų leidėjas, teisėjas ar vykdomoji valdžia turi atsižvelgti į tai, kad pozityvioji teisė arba įstatymai savo visuomeninius tikslus gali pasiekti tiktai tuomet, kai bet kokia elgesio taisyklė bus pagrįsta etikos ir moralės normomis ir teisingumo principais. J.Finnisas sukūrė šiuolaikinę klasikinės prigimtinės teisės teoriją, kuri remiasi prigimtiniu gėriu, taip pat praktinio žmogaus proto sukurtais moralės principais. J.Finniso prigimtinės teisės teorija yra pagrįsta moralinių vertybių ir teisingumo principų, taip pat praktinių gyvenimo reikalavimų visuma, kuri įgyvendinama žmonių visuomeniniuose santykiuose ir turi užtikrinti visuotinį gėrį.

2. Prigimtinės teisės turinys.

Prigimtinės teisės doktrinų požiūriu jos turinį sudaro žmonių protu pažinti laisvės, lygybės ir teisingumo principai ir iš jų išvestos prigimtinės teisės ir pareigos, kuriomis jie vadovavosi tarpusavio santykiuose dar pirmykštėje prigimtinėje būklėje. Kartu akcentuota, kad nors šios prigimtinės teisės ir pareigos laiko ir erdvės atžvilgiu ir nekintamos, tačiau sudarius visuomeninę sutartį žmonės naujuose visuomeniniuose santykiuose konkretizuoja ir išvysto turimas arba sukuria naujas individualias (subjektyvias) prigimtines teises ir pareigas. Siekiant pažinti ir suprasti prigimtinės teisės turinį svarbu atskleisti šių principų ir iš jų išplaukiančių pagrindinių

prigimtinių teisių- teisės į gyvybę, teisės į laisvę, teisės į lygybę, teisės į nuosavybę, teisės į teisingumą sampratą ir sąveiką su prigimtinėmis pareigomis.

Teisė į gyvybę reiškia, kad kiekvienas žmogus turi teisę į savo gyvybės neliečiamumą. Saugodamas savo sveikatą ir gyvybę žmogus turi teisę naudotis bet kuriomis savigynos priemonėmis, taip pat reikalauti pagalbos iš visuomenės ir valstybės. Šiuolaikinėmis visuotinės globalizacijos sąlygomis iš teisės į gyvybę išvedama ir prigimtinė teisė į saugią gamtinę aplinką, nes globali visuotinė aplinkos tarša kelia tiesioginį pavojų žmonių sveikatai ir gyvybei. Iš šios teisės kyla kitų žmonių pareiga nežudyti ir nesikėsinti į kito žmogaus gyvybę, taip pat visuomenės ir valstybės pareiga suteikti žmonėms reikiamą pagalbą ir apsaugą.

Teisė į laisvę reiškia žmogaus proto ir valios laisvę nepriklausomai nuo jokio išorinio poveikio, konkrečiose gyvenimo situacijose priimti sprendimus ir elgtis taip, kaip diktuoja jo protas, sąžinė ir valia. I.Kantas rašė, kad valios laisvė, savo ruožtu, yra laisvė tiek, kiek ji remiasi protu ir sąžine ir yra „žmogaus prigimties nulemta socialinė realybė, žmogaus proto galimybė nepriklausyti nuo nieko (būti pačiam sau įstatymu) reiškia protaujančio subjekto visišką laisvę“. Svarbus I. Kanto teiginys, kad yra vidinė ir išorinė žmogaus laisvė, o pats laisvės principas tampa prigimtine teise: „Laisvė, (nepriklausomybė nuo priverčiančios kito asmens savivalės), kiek ji suderinta su kito laisve, atitinkančia visuotinį dėsnį, ir yra ta vienintelė prigimtinė teisė, būdinga kiekvienam žmogui pagal jo priklausomybę žmonių giminei Visos kitos teisės glūdi pačiame įgimtos laisvės principe “ Remiantis vidinės laisvės principu galima suformuluoti ir šiuolaikines prigimtines kiekvieno žmogaus teises bei laisves: teisę rūpintis savo gyvybės, sveikatos, būsto ar kitos nuosavybės apsauga, taip pat tikėjimo, sąžinės laisvę, saviraiškos laisvę, t.y. galimybę laisvai reikšti įsitikinimus, pažiūras ir idėjas, kurios neprieštarauja moralės ir dorovės nuostatoms. Išorinė laisvė reiškia, kad įgyvendindamas savo teises ir laisves žmogus nėra absoliučiai laisvas, nes privalo atsižvelgti į tai, kad ir kiti žmones turi analogiškas teises ir laisves, kurių nevalia ignoruoti, varžyti ar pažeisti. Apart teisių ir laisvių žmogus turi ir pareigas, kurios riboja šių teisių ir laisvių įgyvendinimą, nes verčia atsižvelgti į kitų žmonių ir visuomenės interesus (viešasis interesas). Tačiau bet kuriuo atveju tokie ribojimai negali prieštarauti pamatiniams laisvės, lygybės ir teisingumo principams.

Teisė į lygybę tiesiogiai išplaukia iš laisvės principo. Ž.Ž.Ruso rašė, kad lygybė be laisvės negali gyvuoti. Lygybės principas reikalauja lygiai ir teisingai paskirstyti materialines gėrybes pagal įdėto darbo rezultatus ir nuopelnus, nesuteikti nepelnytų privilegijų žmonėms, atsižvelgiant į jų kilmę, socialinę padėtį, priklausymą politinėms partijoms ar valdžios pareigūnams. Iš šio principo kyla prigimtinė žmogaus teisė į lygybę, kuri reiškia, kad visi žmonės, nepaisant jų lyties, įsitikinimų, rasės, odos spalvos, tautybės ir tikėjimo visuomenės ir valstybinės valdžios atžvilgiu turi lygias teises, laisves ir pareigas. Kitų žmonių, visuomenės ir valstybės pareiga yra nevaržyti ir nepažeisti prigimtinės žmogaus teisės į lygybę.

Teisės į teisingumą turinį sudaro prigimtinės teisės doktrinų suformuluota teisingumo samprata, kuri apibūdinta jau minėtuose senovės graikų, romėnų, vėliau viduramžių ir naujųjų laikų autorių darbuose. Pirmiausia teisingumas apibrėžiamas kaip kiekvieno žmogaus sąmonėje nuo seno susiformavusi ir egzistuojanti įgimta moralinė-dorovinė vertybė, kurią savo proto ir mąstymo dėka supratęs žmogus sugeba skirti gėrį nuo blogio, gerą elgesį nuo blogo, žino, kas yra teisinga ir kas neteisinga. Antra, teigiama, kad išoriškai teisingumas įgyvendinamas per žmonių tarpusavio santykius. Šiuo atveju remiamasi visuomeninės sutarties doktrina, kuri teisingumą apibūdina plačiąja ir siaurąja prasme. Plačiąja prasme teisingumas suprantamas ir siejamas su laisvės ir lygybės principais, kuriais remiantis iš visuomeninės sutarties išplaukia visiems žmonėms lygios

teisės, laisvės ir pareigos, t.y kad žmonės turi vienodas teises ir pareigas visuomenės ir valstybės atžvilgiu. Tai suponuoja visuomenės ir valstybės pareigą šias teises ir laisves pripažinti, saugoti ir ginti. Prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių prioritetą pozityviosios teisės atžvilgiu, jų pastovumą ir universalumą pripažino ir šiuolaikinių modernistinių prigimtinės teisės teorijos autoriai bei demokratinių valstybių įstatymai. Taigi teisingumą plačiąja prasme reikėtų suprasti taip: kiekvienas žmogus gali praktiškai įgyvendinti savo teises ir laisves, o visuomenė ir valstybė įgyvendina savo pareigą ne tik pripažinti, bet ir saugoti bei ginti visų žmonių prigimtines teises ir laisves, neatsižvelgiant į jų socialinę padėtį, lytį, tautybę, tikėjimą ir pažiūras. Siaurąja prasme teisingumas apibrėžiamas per individualaus žmogaus visuomeninius (teisinius) santykius su kitais žmonėmis, visuomene ir valstybe. Jau Aristotelis šalia bendrojo teisingumo išskyrė specialųjį teisingumą, kurį suskirstė į lyginamąjį ir dalinamąjį teisingumą. Lyginamasis teisingumas reikalauja, kad kiekvienam būtų teisingai atlyginta už atimtą gėrybę. Dalinamasis teisingumas įgyvendinamas materialinių gėrybių skirstymo santykiuose, jis reikalauja jas skirti žmonėms ne vienodai, bet skiriant tik tokią dalį, kuri jiems priklauso pagal nuopelnus. Ciceronas taip pat išskyrė teisingumą civiliniuose santykiuose: teisinga yra nedaryti žalos kitam, bendrą turtą naudoti bendriems reikalams, o savo turtą savo reikalams, sąžiningai vykdyti sudarytas sutartis ir pasižadėjimus. Hugo Grotijus teisingumą suprato kaip pareigą laikytis sutarties (lot. pacta sunt servanda), kurios turi laikytis visi žmonės, visos žmonių bendruomenės, visos valstybės.

Taigi darytina išvada, kad teisingumo principas yra santykinai savarankiškas ir vieningas prigimtinės teisės principas, iš kurio išvedama ir formuluojamos bendros ir lygios visų žmonių teisės laisvės ir pareigos, o visuomenės ir valstybės pareiga pripažinti ir vienodai saugoti ir ginti prigimtines teises ir laisves. Konkrečiuose teisiniuose santykiuose teisingumo principas gali būti konkretinamas ir įgyvendinamas per šių santykių dalyvių (subjektų) tarpusavio subjektyvias teises ir pareigas. Teisingumas šiuo atveju suprantamas kaip subjektyvių teisių ir pareigų sąveika bei pusiausvyra, t.y. kiekvienas žmogus, įgyvendindamas savo ar subjektyvias teises ir laisves kartu turi vykdyti ir pareigas kitiems žmonėms, visuomenei ir valstybei, o visuomenė ir valstybė savo ruožtu privalo saugoti ir ginti žmogaus teises ir laisves.

Teisė į nuosavybę reiškia, kad kiekvienas žmogus turi prigimtinę teisę įgyti, valdyti ir naudoti kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą bei juo disponuoti. Kartu jam kyla pareiga, nepažeisti analogiškų kitų žmonių , visuomenės ir valstybės nuosavybės teisių. Konkrečiuose nuosavybės santykiuose atsižvelgiant į nuosavybės objektą šalių susitarimo ar įstatymo pagrindu gali būti konkretizuojamos arba kilti naujos prigimtinės teisės į žemę, mišką, vandens telkinius, įvairius statinius, išaugintą derlių, pagamintą produkciją ir pan. Visuomenės ir valstybės pareiga yra pripažinti, saugoti ir ginti kiekvieno žmogaus prigimtines nuosavybės teises. Visuomenės ir valstybės interesais (viešasis interesas) atskirais įstatymų nustatytais atvejais nuosavybės teisės gali būti varžomos arba ribojamos. Tačiau tokie suvaržymai ir ribojimai turi būti pagrįsti ir teisėti, valstybė privalo kompensuoti dėl to savininko patirtus nuostolius lygiaverčiais turtu ar pinigais.

Prigimtinės teisės doktrinos pabrėžia, kad pažinęs savo prigimtį ir prigimtines teises bei pareigas kiekvienas sveiko proto, doras ir sąžiningas žmogus jas įgyvendina sąmoningai ir savanoriškai, nes jos atitiko laisvės, lygybės ir teisingumo principus, to meto visų žmonių dorovines nuostatas ir socialinius poreikius. Tačiau sveiko proto Dievas (arba Gamta) ne kiekvienam padalijo po lygiai, todėl vieno žmogaus elgesys gali būti geras ir dorovingas, o kito-blogas ir amoralus, prieštaraujantis prigimtinės teisės principams. Amoralus arba nusikalstamas elgesys taip pat kyla iš žmogaus prigimties, tačiau jeigu juo pažeidžiamos kitų žmonių ar visuomenės prigimtinės teisės ir laisvės, padaroma moralinė ar turtinė žala-taikomos prievartos priemonės-sankcijos. Iki valstybių susikūrimo ir vėliau buvo taikomos visuomeninės sankcijos: viešas pasmerkimas, įpareigojimas

atlikti tam tikras prievoles, fizinės bausmės, išvijimas iš bendruomenės ir kt. Susikūrus valstybėms ir rašytinei teisei, taip pat integravus į ją prigimtinę teisę apart visuomeninių sankcijų gali būti taikomos ir įstatymu nustatytos sankcijos: baudžiamoji, civilinė atsakomybė ir kt. Taigi prigimtinių žmogaus teisių, laisvių ir pareigų realus įgyvendinimas buvo garantuojamas teisinės atsakomybės taikymu pažeidėjams.

3. Prigimtinė ir šiuolaikinė teisė.

Realų prigimtinės teisės egzistavimą ir reikšmę mūsų dienomis patvirtina jos idėjų ir principų, taip pat pagrindinių prigimtinių žmogaus teisių ir pareigų integravimas į šiuolaikinės tarptautinės teisės šaltinius ir į demokratinių valstybių, tame tarpe ir Lietuvos, konstitucijas bei įstatymus. Pirmą kartą Europoje prigimtines žmogaus teises įtvirtino Prancūzija 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje. Vėliau jų formuluotė buvo perkelta į Jungtinių Tautų Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnį: „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai.“ Nuoroda į tai, kad žmonės nuo gimimo yra laisvi ir lygūs, turi įgimtą protą ir sąžinę, kuriais vadovaujasi savo elgesyje su kitais žmonėmis, kaip tik ir parodo prigimtinę žmogaus teisių kilmę ir pobūdį. Be to, minėtos deklaracijos preambulėje yra konstatuota, kad „visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“ Taigi šiuo atveju šalia laisvės ir lygybės principų dar paminėtas ir teisingumo principas. Jungtinių Tautų tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas įpareigoja valstybes, šio Pakto nares, niekaip neapriboti ar nesumažinti pagrindinių žmogaus teisių, pripažintų ar galiojančių toje valstybėje, taikant įstatymus, konvencijas, taisykles ar papročius, ta dingstimi, kad Pakte jos nenumatytos.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnis konstatuoja: „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės.“ Aiškindamas šį straipsnį Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) savo nutarimuose suformulavo oficialią prigimtinių žmogaus teisių doktriną. Pabrėžęs, kad teisės doktrinoje nėra suformuluotos vienodos prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių sąvokos, Konstitucinis Teismas konstatavo: „naujausių laikų humanistinės teorijos paprastai remiasi tuo, kad žmogus nuo pat gimimo turi nuo jo asmens neatskiriamas pamatines ir nekintamas teises bei laisves. Žmogaus prigimtis yra pirminis prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis.“ Svarbūs ir kiti Konstitucinio Teismo išaiškinimai, kuriuose konstatuota, kad „prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne. Šias teises turi kiekvienas žmogus, tai reiškia, kad jas turi geriausieji ir blogiausieji žmonės.“ Akcentuotas prigimtinių žmogaus teisių prioritetas leidžiant įstatymus ir valstybės institucijoms bei pareigūnams priimant sprendimus žmogaus teisių klausimais, taip pat valstybės pareiga ginti šias teises: „konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas suponuoja tai, kad negali būti nustatyta tokia šių teisių ir laisvių įgyvendinimo tvarka, kad jų įgyvendinimas priklausytų nuo teise nepagrįstų valstybės institucijų, pareigūnų ar kitų asmenų sprendimų“. *(Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo oficialiosios doktrinos, Vilnius, 2010, p. 157-159)*

Taigi, Konstitucinio Teismo doktrinos įtvirtino, kad pamatines ir nekintamas prigimtines teises kiekvienas žmogus įgyja nuo gimimo, jų pagrindinis šaltinis yra žmogaus prigimtis, jos turi prioritetą pozityviosios teisės atžvilgiu, taip pat yra valstybės institucijų bei pareigūnų sprendimų teisėtumo vertinimo kriterijus ir standartas. Pagrindinės prigimtinės žmogaus teisės ir laisvės pastaruoju metu atsispindi šiuose Konstitucijos straipsniuose: „teisė į Lietuvos Respublikos pilietybę“ (12 str.), „teisė į gyvybę“ (19 str.), „asmens laisvės neliečiamumas“ (20, 21 str.), „privataus gyvenimo neliečiamumas“ (22 str.), „nuosavybės neliečiamumas“ (23 str.) ir kt. Pagal šiuos straipsnius asmenys įpareigoti laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nepažeisti kitų asmenų teisių

ir interesų. Tai patvirtina, kad prigimtinių teisių įgyvendinimas neatskiriamas nuo pareigų vykdymo. Pareiga yra įstatymo arba sutarties diktuojamas imperatyvus reikalavimas elgtis būtent taip, o ne kitaip. Tačiau posakis: „nėra teisių be pareigų, kaip ir pareigų be teisių“ turėtų būti traktuojamas ne kaip jų vienovė, bet kaip jų sąveika arba pusiausvyra.

Prigimtinės teisės idėjos ir principai taip pat įtvirtinti ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse , kuriame konstatuota: „civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus.“ Šiais principais privalo vadovautis ir teismai, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostata: „teismas, aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais.“ Šiuolaikiniuose visuomeniniuose (teisiniuose) teisiniuose santykiuose teisingumo principas turėtų būti traktuojamas kaip savarankiškas principas, kuris reiškia šių santykių dalyvių abipusių subjektyvių teisių ir pareigų sąveiką, pusiausvyrą ir lygybę. Tuo tarpu, sąžiningumo ir protingumo principai taip pat turėtų būti traktuojami kaip savarankiški moraliniai (doroviniai) principai, kaip teisingumo principo praktinio įgyvendinimo galimybė. Žmogaus protas ir sąžinė yra teisingo jo elgesio sąlyga ir garantija.

Teisinėje literatūroje pareikšta nuomonė, kad nuo to momento, kai prigimtinė teisė ar jos principai įtvirtinami pozityviosios teisės normose, kuriose išreikšta valstybės valia, prigimtinė teisė virsta pozityviąja teise. Su tuo negalima sutikti, nes šiuo atveju keičiasi ne prigimtinės teisės turinys, bet jos išraiškos išorinė forma. Anksčiau apžvelgtose doktrinose vienareikšmiai akcentuota, kad prigimtinės teisės principų ir normų įtvirtinimas pozityviojoje teisėje jų prigimtinės kilmės ir reikšmės nekeičia Pareikšta ir priešinga nuomonė, su kuria reikia sutikti, kad teisės principai, kurie susiformavo evoliucionuodami žmonių sąmonėje ir visuomeniniuose santykiuose (t. y. ne tekste) nereiškia, kad minėtieji teisės principai tampa rašytiniai. Panašios pažiūros laikosi ir Vakarų valstybių šiuolaikinės moderniosios prigimtinės teisės doktrinos autoriai. Jie pripažįsta prigimtinės teisės idėjų ir principų kilmės šaltinius ir tęstinumą nuo antikos laikų, jos prioritetą pozityviosios teisės atžvilgiu, kartu siūlo, kaip šias idėjas ir principus įgyvendinti praktiškai, integruoti į pozityviąją teisę ir teismų praktiką.

Pripažinus, kad prigimtinė teisė turi prioritetą pozityviosios teisės atžvilgiu, ji negali valstybės valia pavirsti pozityviąja teise. Tokia nuostata suformuluota ir minėtoje Konstitucinio Teismo doktrinoje, kurioje konstatuota, kad prigimtines teises turi kiekvienas žmogus, „nepriklausomai nuo to, ar jos įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne“ Be to, taip pat negalima sutikti su nuomone, kad visuomenės ir valstybės istorinės raidos procese pamatinių prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių turinys keičiasi, todėl jų negalima laikyti prigimtinėmis, amžinomis ir nekintamomis. Minėta, kad gali keistis ne prigimtinių teisių, laisvių ir pareigų turinys ,bet išorinė jų išraiškos forma ir įgyvendinimo teisinis reguliavimas. Atsižvelgiant į konkrečios valstybės geografinę padėtį, visuomenės socialinės raidos ypatumus ir kitokias vietos sąlygas, tam tikrame istorinės raidos laikotarpyje pagrindinių žmogaus teisių, laisvių ir pareigų formulavimas ir praktinis įgyvendinimas gali skirtis, jos gali būti konkretizuojamos ir vystomos arba iš jų gali būti išvedamos ir naujos teisės ir pareigos. Pavyzdžiui, pastaruoju metu pasaulinės globalizacijos ir totalios aplinkos taršos sąlygomis plačiai diskutuojama apie naujos teisės į saugią gamtinę aplinką susiformavimą, kuri kyla iš prigimtinės teisės į gyvybės išsaugojimą. Tačiau bet kokiu atveju naujų teisių ir pareigų atsiradimas turi remtis pamatiniais prigimtiniais laisvės, lygybės ir teisingumo principais, nevaržyti ir nepažeisti pagrindinių prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių turinio ir esmės. Prigimtinės teisės turinio konkretinimas ir vystymas nepaneigia jos amžinumo, pastovumo, universalumo ir prioriteto pozityviosios teisės atžvilgiu.

Apibendrinimas.

Prigimtinės teisės kilmės šaltinis yra žmonių prigimtis ir moralės-dorovės bei teisingumo principai. Pažinę proto ir mąstymo dėka savo prigimtį ir tuos principus žmonės sugebėjo iš jų išvesti ir suprasti savo prigimtines teises, laisves ir pareigas, kuriomis jie vadovavosi tarpusavio santykiuose. Prigimtinės teises į gyvybę, laisvę, lygybę, ir adekvačios joms pareigos egzistavo jau pirmykštėje prigimtinėje žmonių būklėje dar iki valstybių ir rašytinės teisės atsiradimo. Dėl to jos laiko ir erdvės atžvilgiu yra universalios ir nekintamos, kurias visais laikais nuo gimimo įgyja kiekvienas žmogus nepriklausomai nuo tautybės, rasės, lyties, tikėjimo pažiūrų ir t.t, taip pat turi prioritetą valstybės išleistų įstatymų atžvilgiu.

Išeiti iš pirmykštės prigimtinės būklės ir sudaryti visuomeninę sutartį žmones paskatino įgimtas poreikis bendrauti ir istorinės to meto jų gyvenimo sąlygos. Visuotiniu susitarimu žmonės pradžioje jungėsi į bendruomenes, vėliau sukūrė pilietinę visuomenę ir valstybę. Iš visuomeninės sutarties atsirado visuomenės ir valstybės pareiga pripažinti gerbti ir saugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves. Kiekvienas žmogus, savo ruožtu, turėjo apriboti savo prigimtinę ir absoliučią teisę į asmens laisvę, nes iš visuomeninės sutarties atsirado jo pareiga nepažeisti kitų žmonių, visuomenės ir valstybės teisių ir interesų. Kartu naujuose visuomeniniuose santykiuose žmonės sukūrė ir išvystė naujas prigimtines socialines, pilietines ir politines teises, kurių neturėjo anksčiau. Prigimtinių žmogaus teisių, laisvių ir pareigų realų įgyvendinimą garantavo visuomenės ir valstybės taikomos sankcijos už pažeidimą ar atėmimą.

Dvidešimtame amžiuje įvyko prigimtinės teisės idėjų renesansas. Paskelbta eilė naujų idėjų apie prigimtinės teisės idėjų ir principų integravimo į pozityviąją teisę aktualumą, sąveiką su pozityviaja teise ir įgyvendinimo galimybes šiuolaikinėmis sąlygomis. Prigimtinės žmogaus teisės, laisvės ir pareigos integruotos į šiuolaikinę tarptautinę teisę, pasaulio demokratinių valstybių, tame tarpe ir Lietuvos, konstitucijas ir įstatymus. Tačiau toks prigimtinės teisės integravimas nereiškia jos išnykimo ar susiliejimo su pozityviaja teise. Prigimtinė teisė objektyviai egzistuoja ir šiuo metu, yra kiekvieno žmogaus, visuomenės veikėjo, politiko, valstybės vadovo ir įstatymų leidėjų veiklos teisėtumo vertinimo kriterijus ir standartas.

Atsižvelgiant į konkrečios valstybės geografinę padėtį, visuomenės socialinės raidos ypatumus ir kitokias vietos sąlygas, tam tikrame istorinės raidos laikotarpyje pagrindinių žmogaus teisių, laisvių ir pareigų reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas gali skirtis, jos gali būti konkretinamos ir vystomos arba iš jų gali būti išvedamos ir naujos teisės ir pareigos . Pastaruoju metu iš prigimtinės teisės į gyvybės išsaugojimą formuojasi nauja teisė į saugią gamtinę aplinką. Tačiau bet kokiu atveju prigimtinių teisių konkretizavimas ar naujų sukūrimas turi remtis pamatiniais prigimtiniais laisvės, lygybės ir teisingumo principais, nevaržyti ir nepažeisti pagrindinių prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių turinio ir esmės. Kiekviena demokratinė valstybė, visuomenė ir teismai privalo gerbti ir saugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves, negali jų suvaržyti, pakeisti ar panaikinti, o kiekvienas žmogus privalo vykdyti savo prigimtines pareigas kitiems žmonėms, visuomenei ir valstybei.

Prigimtinė teisė mūsų dienomis turi būti pagrindinis pozityviosios teisės reguliuojamų valstybės institucijų, pareigūnų veiksmų ir teismų sprendimų teisėtumo vertinimo kriterijus ir standartas. Tai leidžia palyginti ir įvertinti šių santykių teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo atitiktį prigimtinės teisės principams ir konkrečioms žmogaus teisėms, laisvėms ir pareigoms, pašalinti pozityviosios teisės trūkumus ir prieštaravimus, taip pat teisino nihilizmo ar piktnaudžiavimų teise galimybę, o dėl to kylančius konfliktus spręsti atsižvelgiant į prigimtines žmogaus teises, laisves ir pareigas. Prigimtinės teisės literatūros, šaltinių ir įgyvendinimo praktikos pažinimas sudaro galimybę

kiekvienam suinteresuotam geros valios žmogui, visuomenės veikėjui ar politikui iš teisingumo pozicijų objektyviai vertinti įstatymų ir teisės aktų, reguliuojančių žmogaus teises, laisves, pareigas ir jų įgyvendinimo konkrečiose gyvenimo situacijose teisėtumą ir pagrįstumą. Visa tai, savo ruožtu, skatina pilietinės visuomenės brandą, padeda įgyvendinti visuotinės gerovės ir teisinės valstybės idėjas mūsų valstybėje.